

NA ILE GLOBALNA JEST EDUKACJA GLOBALNA?

Celem tekstu jest rekonstrukcja założeń, które stoją u podstaw edukacji globalnej. Zjawisko to ma przede wszystkim charakter praktyczny. Edukacja globalna jest bowiem działaniem, które ma na celu pewną określoną zmianę kulturową i społeczną. Tytułowe pytanie dotyczy tego, do jakich aspektów globalizacji odnosi się tego typu praktyka pedagogiczna. Z jednej strony edukacja globalna jest pewnym efektem procesów globalnych, z drugiej strony zawiera postulaty, by owe procesy ukierunkować. Analizując teorię i praktykę edukacji globalnej opierałem się na różnorodnych materiałach edukacyjnych, dokumentach programowych oraz aktach prawnych, w oparciu o które realizowane są badane działania. Przygotowując tekst odwoływałem się również do własnych doświadczeń związanych z edukacją globalną — zarówno jako uczestnika, jak i organizatora wydarzeń realizowanych pod tym szyldem. Omawiana problematyka była już opisywana w piśmiennictwie polskim (por. Melosik 1996, Dzwonkowska 2012 lub Jasikowska 2011). W przywołanych opracowaniach dominuje jednak perspektywa pedagogiczna. W swoim tekście chciałbym przyjąć perspektywę antropologii kulturowej.

Swoje rozważania chciałbym rozpocząć od kwestii definicyjnych. Jest to o tyle istotne, że edukacja globalna nie jest tylko zjawiskiem społecznym, za terminem tym kryją się programy i polityczne działania realizowane przez różne instytucje państwowe i pozarządowe. Przykładowo w regulaminie konkursu „Edukacja Globalna 2013”, organizowanego przez polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, mowa jest o tym, że pod terminem tym „rozumie się działania edukacyjne skierowane do polskiego społeczeństwa i nawiązujące do problemów i wyzwań rozwojowych na świecie. Jest to część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza ich zakres przez uświadamianie istnienia zjawisk i zależności globalnych. Jej

głównym celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności należy rozumieć wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych” (MSZ, 2013, 2-3). Następnie zaś dokument ten wymienia przykłady aktualnych wyzwań globalnych, które powinny zostać uwzględnione przez podmioty zainteresowane składaniem ofert. Inne określenia edukacji globalnej mówią o tym, że jest to edukacja, która „otwiera ludziom oczy i umysły na świat” (Grupa Zagranica, 2012a, 10).

Z definicji tej wyłaniają się dwa istotne elementy edukacji globalnej: poznawczy oraz etyczny. Ten pierwszy mówi o tym, że jest to edukacja, która kładzie nacisk na poznanie procesów globalnych, czyli takich, w których uwidaczniają się wzajemne współzależności i powiązania współczesnego świata. Inaczej mówiąc ma to być edukacja, która przekracza perspektywę narodową. Drugi element mówi o tym, że wymienione współzależności stanowią wyzwanie, które domaga się odpowiedzi. Stąd też wezwanie, by uczestnicy edukacji globalnej w swoim codziennym, lokalnym życiu, postępowali odpowiedzialnie, mając na uwadze globalne konsekwencje własnych działań. Edukacja globalna uświadamiać ma o istnieniu różnych zagrożeń związanych z globalizacją, ma również uczyć jak na te zagrożenia odpowiadać. Edukacja globalna nie ma być tylko teorią, ale również pewną praktyką. Jej celem, jak zauważa Zbyszko Melosik, jest stworzenie globalnej świadomości, której celem mają być: dialog międzykulturowy, orientacja na zmianę, antycypacja oraz uczestnictwo. Efektem ma być identyfikacja jednostki z całym gatunkiem ludzkim (Melosik, 1996, 55), a zatem poczucie współodpowiedzialności za los całego świata. Jest więc oczywiste, że tak rozumiana edukacja globalna ma swoje filozoficzne inspiracje w etyce globalnej rozwijanej chociażby przez Hansa Jonasa.

Jako przykład działań związanych z edukacją globalną warto wymienić aktywność polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, gdzie tego typu edukacja pełni istotną funkcję dla polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. Głównym zadaniem edukacji globalnej jest informowanie społeczeństwa o realizowanej przez Pol-

skę współpracy rozwojowej. Można zatem powiedzieć, że w tym wypadku edukacja globalna pełni rolę służebną wobec polityki międzynarodowej państwa. Świadczą o tym chociażby zamówione przez MSZ badania opinii publicznej dotyczące rozpoznawania i poparcia wobec współpracy rozwojowej (TNS 2012). Badania te pokazują nieznaczny spadek poparcia dla udzielania przez Polskę pomocy innym krajom, a także stosunkową niską wiedzę dotyczącą globalnych wyzwań. Przykładowo, jedynie 11% respondentów słyszało o Milenijnych Celach Rozwoju ONZ. Z perspektywy MSZ takie dane są z pewnością niekorzystne, z drugiej zaś strony są one pewnym uzasadnieniem dla wspierania edukacji globalnej w Polsce. Wśród działań edukacyjnych i informacyjnych wspieranych przez MSZ należy wymienić publikacje (są to przede wszystkim dokumenty strategiczne określające priorytety polityki międzynarodowej), współpracę z mediami, organizację Forum Współpracy Rozwojowej oraz innych podobnych spotkań i konferencji, prowadzenie serwisu internetowego poświęconego polskiej współpracy rozwojowej (<http://www.polskapomoc.gov.pl>), a przede wszystkim wspieranie edukacji rozwojowej realizowanej przez organizacje społeczne i instytucje edukacyjne.

Ten ostatni element jest realizowany przede wszystkim poprzez organizowany corocznie konkurs na realizację zadania publicznego Edukacja Globalna. Pozwala on zgłaszać uprawnionym podmiotom propozycje działań. Te, które wpiszą się w priorytety konkursu i uzyskają akceptację komisji, mogą liczyć na dofinansowanie. W roku 2013 dofinansowano w ten sposób 14 projektów¹. Przyporządkowane są one różnym zadaniom, są to m.in. inicjatywy edukacyjne zwiększające świadomość szerokiej publiczności na temat problemów globalnych, inicjatywy edukacyjne w dziedzinie edukacji globalnej o charakterze systemowym z wyraźnym efektem multiplikacji czy festiwal filmów o tematyce rozwojowej. Wśród zwycięskich projektów dominują szkolenia, kampanie informacyjne lub przygotowanie materiałów

¹ Wyniki konkursu można znaleźć tutaj: http://www.msz.gov.pl/pl/ministerstwo/konkursyministra/wyniki_otwartego_konkursu_na_realizacje_zadania_educacja_globalna_2013, dostęp 10 lipca 2013.

edukacyjnych. Warto odnotować również pewien wzrost środków przekazywanych przez MSZ na ten cel: 125 000 zł w roku 2009, 1 355 000 zł w roku 2011 i 1 900 000 zł w roku 2013.

Chciałbym w tym miejscu przedstawić jako przykład jeden z projektów zrealizowanych w ramach tego konkursu w roku 2012. Jest nim zorganizowany przez wrocławski Dom Spotkań im. Angelusa Silesiusa projekt „Edukacja globalna dzieci zmienia nasz świat”². Według założeń projekt ten ma za zadanie „wypełnienie luki edukacyjnej w zakresie edukacji globalnej w przedszkolach z wykorzystaniem elementów dialogu międzypokoleniowego” i skierowany jest do nauczycielek, które po przejściu odpowiedniego szkolenia mają stać się ambasadorkami edukacji globalnej w swoich placówkach. Projektowi towarzyszy publikacja scenariuszy zajęć do edukacji globalnej w przedszkolu (Edukacja globalna dzieci zmienia nasz świat, 2012) oraz gra na system mobilny Android³. U podstaw projektu, oprócz tradycyjnych założeń dotyczących edukacji globalnej, leżało przeświadczenie, że tego typu edukację należy zacząć możliwie wcześnie, dostosowując ją oczywiście do możliwości poznawczych dzieci. Składał się on z cykli 3 trzydniowych szkoleń, w których brały udział nauczycielki z 20 wrocławskich przedszkoli — po 2-3 osoby z każdej placówki. Szkolenia te poświęcone były wprowadzeniu do tematyki edukacji globalnej, metodologii nauczania edukacji globalnej dzieci w wieku przedszkolnym oraz stworzeniu nowych metod edukacyjnych. Towarzyszący projektowi podręcznik zawiera wypracowane rezultaty, a także opis nauczycielek i placówek biorących w nim udział.

Główną częścią podręcznika są scenariusze zajęć, które są pogrupowane tematycznie. Część „Zobaczmy trochę większy i bliższy świat” jest poświęcona poznaniu innych kultur, kolejna „Wprowadzenie do różnorodności świata i tradycyjnych

² Opis projektu można odnaleźć tutaj: <http://www.silesius.org.pl/zrealizowane-projekty/84/>, dostęp 10 lipca 2013.

³ Aplikacja można pobrać stąd: <https://play.google.com/store/apps/details?id=pl.mdt.educationgame>, dostęp 10 lipca 2013.

kultur” zawiera scenariusze zajęć o plemienu afrykańskim oraz Indianach Dakota. Rozdział „Świat rówieśników” dotyczy życia codziennego, bajek i zabaw dzieci z całego świata. Część „Gender” zawiera scenariusz lekcji poświęconej męskim i kobiecym zawodom, a „Cudowny świat przyrody i kultury” dotyczy dziedzictwa przyrodniczego i kulturalnego różnych krajów. Całość kończy rozdział „Co możemy zrobić dla świata? Szanujmy zasoby”, który poświęcony jest problemom ekologicznym. Widać więc, że jest tu cała paleta tematów ukazujących z jednej strony różnorodność świata, a z drugiej jego współzależność.

W części pierwszej znajdziemy na przykład scenariusz zajęć poświęconych kulturze Japonii zatytułowany „Kraj kwitnącej wiśni”. Uczestnicy takich zajęć mogą dowiedzieć się czym jest kimono, jakie jest najpopularniejsze drzewo czy potrawa w Japonii (por. tamże, s. 19-22). Prowadząca warsztaty odczytuje dzieciom krótki list, w którym ich rówieśnik opisuje jak wygląda jego codzienne życie. Następnie dzieci odpowiadają na pytania nauczycielki starając się znaleźć podobieństwa i różnice pomiędzy kulturą polską a japońską. Na sam koniec dzieci bawią się w japońską grę „Fukuwari”, a także układają origami.

Rezultatem omawianego projektu jest również gra multimedialna przeznaczona na urządzenia mobilne. Składa się ona z czterech prostych układanek: „Elementy Kultury”, „Kontynenty”, „Segreguj śmieci” i „Ekologia na co dzień”. Polegają one albo na odkryciu kształtów poszczególnych krajów, odpowiednim posegregowaniu różnych odpadów lub dostrzeżeniu problemów ekologicznych w codziennych zachowaniach. Wydaje się jednak, że aplikacja nie jest zbyt dopracowana. Świadczą o tym komentarze oraz niska popularność na serwisie, na którym jest ona dostępna.

Chciałbym teraz przejść do omówienia założeń edukacji globalnej, wychodząc od analizy konkretnego projektu i przechodząc stopniowo do omówienia całego programu. Nie będę podejmował oceny tego typu działań z perspektywy pedagogiki – brakuje mi odpowiednich ku temu kompetencji, a ponadto kwestie te zostały już omówione przez innych autorów. Na kwestię edukacji globalnej chciałbym spojrzeć

okiem antropologa kultury, by ocenić ewentualnie jaki wkład mogłaby mieć ta dyscyplina w rozwój edukacji globalnej.

Przede wszystkim należy zauważyć, że edukacja globalna jest projektem na styku wielu dyscyplin akademickich. Oprócz nauk pedagogicznych, jest tutaj miejsce na geografię, historię, socjologię, antropologię i ekonomię. Wiedza przekazywana w tych programach ma zatem charakter interdyscyplinarny lub może bardziej transdyscyplinarny. Odpowiednie przygotowanie programów oraz prowadzenie zajęć wymaga bowiem wiedzy i kompetencji przekraczających granice tradycyjnych dziedzin. Ta cecha jest z pewnością zaletą, ale też pewnym utrudnieniem w rzetelnej analizie przekazywanych treści. Jest to również pewna bariera we wprowadzaniu elementów edukacji globalnej do edukacji szkolnej opartej przede wszystkim na ścisłym podziale poszczególnych przedmiotów.

Dwoma najistotniejszymi założeniami edukacji globalnej są przekonania o istnieniu globalizacji oraz o możliwości jej poznania. Analizując programowe dokumenty trudno doszukiwać się tutaj naukowej ścisłości w definiowaniu tego zjawiska, zwłaszcza, że nie pada tutaj żadne nazwisko lub teoria naukowa. Można jednak zastanowić się jaki model globalizacji jest tutaj najpopularniejszy. Mowa jest o tym, że „Liczne powiązania i wzajemna zależność państw zaowocowały tym, że nasz dzisiejszy świat przekształcił się w zglobalizowany system” (Grupa Zagranica, 2012a, 16).

Globalizacja jest zatem rozumiana jako proces tworzenia się coraz liczniejszej i intensywniejszej sieci połączeń społeczno-ekonomicznych. Ontologicznemu założeniu o istnieniu i kształcie globalizacji towarzyszy epistemologiczne założenie, że proces ten można, przynajmniej do pewnego stopnia, poznać. Tutaj objawia się oświeceniowy charakter edukacji globalnej — kwestia ta zostanie omówiona w dalszej części tekstu.

Przede wszystkim zaś globalizacja jest opisywana tutaj poprzez wyzwania, które ona stawia. Wśród nich najczęściej wymieniana jest przepaść pomiędzy krajami rozwiniętymi, a tzw. Globalnym Południem oraz wynikające z tego konflikty społeczne, a także zagrożenia ekologiczne wynikające z niepohamowanego rozwoju

konsumpcjonizmu i cywilizacji przemysłowej. Jednakże celem edukacji globalnej nie jest tylko rozpoznanie istnienia zjawisk globalnych i związanych z nimi zagrożeń. Celem tego typu edukacji jest zmiana społeczna i kulturowa.

Z pewnością cennym źródłem wiedzy na temat założeń edukacji globalnej będą materiały wewnętrzne dotyczące kryteriów jej oceny. Warto bowiem zauważyć, że edukacja globalna w Polsce nieustannie się profesjonalizuje, przede wszystkim dzięki staraniom edukatorów i osób związanych z tego typu działalnością. Grupa Zagranica – będąca stowarzyszeniem polskich organizacji pozarządowych działających za granicą – podejmowała kilka godnych uwagi inicjatyw. Jedną z nich jest publikacja dotycząca jakości w edukacji globalnej (Grupa Zagranica, 2012b). Zawiera ona zestaw standardów i dobrych praktyk, które powinny być wyznacznikiem jakości w edukacji globalnej (tamże, s. 6). Należą do nich:

- 1) celowość i trafność edukacji globalnej – rozumiane jako realizowanie założeń programowych;
- 2) kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia;
- 3) kształtowanie umiejętności współpracy;
- 4) dopasowanie do grupy docelowej;
- 5) uznawanie godności ludzkiej, równości, szacunku, uczciwości, sprawiedliwości i solidarności;
- 6) unikanie obrazów i wiadomości szerzących stereotypy;
- 7) upodmiotowienie odbiorców swoich działań;
- 8) wzmacnianie w odbiorcach postawy zaangażowania społeczno-politycznego.

Warto zauważyć, że tego typu kryteria tylko w nieznacznym stopniu mówią o treściach edukacji globalnej. Właściwie mowa jest o tym jedynie w 1. kryterium. Pozostałe kwestie odnoszą się do sposobów przygotowania i realizacji konkretnych działań. Najważniejszą kwestią jest tutaj, by poszczególne programy były realizowane przy udziale i uwzględnieniu potrzeb odbiorcy, a także by w efekcie wytworzyć w odbiorach określone umiejętności i postawy.

W przywołanym już tekście Zbyszko Melosik zwraca uwagę na jeszcze jeden aspekt edukacji globalnej. Stwierdza on, że stanowi ona formę dyskursu modernistycznego, gdyż „implicite zawarte jest w niej przekonanie o decydującej roli rozumu jako źródła postępu w dziedzinie wiedzy i w życiu społecznym” (Melosik, 1996, 55). Kontekstem tych rozważań są kontrowersje związane z postmodernistyczną krytyką klasycznej pedagogiki. Autor utożsamia tutaj globalizację z modernistyczną tendencją do ujednociania w imię oświeceniowych ideałów. Z tej perspektywy edukacja globalna wpisuje się w ten nurt dążący do okrycia uniwersalnej racjonalności. Przeciwstawiać się temu ma pedagogika różnicy stająca w obronie tego, co lokalne i fragmentaryczne. Być może z perspektywy kilkunastu lat, gdy dyskusje wokół postmodernizmu zdają się nie rozpałać naukowych debat, takie ujęcie sprawy wydawać się może naiwne. Zwłaszcza że założenia współcześnie realizowanych programów pełne są deklaracji o podmiotowości uczestników, uwzględnianiu wielu perspektyw oraz trosce o to co Inne. Pod tym względem edukacja odrobiła postmodernistyczną lekcję. Nie da się jednak zaprzeczyć oświeceniowemu podejściu tego typu edukacji, najbardziej chyba widocznemu w deklaracjach, że doprowadzi ono do „otwarcia oczu na świat”. Podobne zastrzeżenie wysunąć można względem etycznych momentów edukacji globalnej, w których mowa jest o konieczności odpowiedzialności za całą planetę.

Podsumowując chciałbym wrócić do tytułowego pytania: na ile globalna jest edukacja globalna? W pytaniu tym chodzi to, jakie elementy globalne są obecne w tego typu podejściu oraz jak jest tutaj rozumiana sama globalizacja. Na tak postawione pytanie odpowiedź jest złożona: edukacja globalna zarówno jest, jak i nie jest globalna.

Z pewnością tego typu praktyka pedagogiczna jest globalna w najbardziej podstawowym sensie — jej tematem jest globalność rozumiana jako wzajemne przenikanie się i zależność systemów kulturowych. Można również powiedzieć, że jest ona produktem globalizacji. To bowiem zaistnienie gęstej sieci wzajemnych zależności spowodowało, że powstała konieczność nowego spojrzenia na świat. W świe-

cie pojedynczych lokalności, istniejących niczym monady, nie byłoby potrzeby refleksji globalnej. Globalność edukacji przejawia się również w tym, że ma ona ambicje do przekroczenia perspektywy narodowej w nauczaniu. Mowa jest o tym, by przekroczyć perspektywę etnocentryczną i ukazać dane zagadnienia także z perspektywy innych kultur lub uwzględniając interesy innych państw. Na ile ten postulat jest możliwy do zrealizowania, jest właśnie kwestią dyskusyjną.

Z drugiej zaś strony można powiedzieć, że edukacja globalna ma charakter lokalny. Po pierwsze programy realizowane pod tym hasłem prowadzone są przez różne agencje rządowe i służą przede wszystkim informowaniu obywateli o polityce międzynarodowej danego kraju lub grupy państw. Wiele spośród realizowanych pod tym szyldem projektów to po prostu kampanie informacyjne o pomocy rozwojowej udzielanej przez dany kraj. Po drugie, mimo deklaracji, edukacja globalna jest tworzona przez edukatorów, którzy mimowolnie ograniczeni są przez kontekst kulturowy kraju, z którego pochodzą. Niezwykle rzadko dochodzi tutaj do transferu wiedzy i pełnoprawnego udziału przedstawicieli np. krajów Globalnego Południa. Nie istnieje zatem symetria, czy też sprawiedliwość w procesie tworzenia wiedzy.

Katarzyna Jasikowska w konkluzji swojego tekstu pyta „czy możliwe jest patrzenie na świat oczyma kogoś innego, czy potrafimy wyjść poza europocentryczny punkt widzenia i oceniania zjawisk?” (Jasikowska, 2011, 108). Doświadczenie antropologii kulturowej każe negatywnie odpowiedzieć na tak zadane pytanie. Z drugiej jednak strony doświadczenie to pokazuje, że pewnym pozytywnym rozwiązaniem jest poznanie warunków konstytuujących i ograniczających nasze poznanie. I taki też mógłby być wkład antropologii kulturowej do edukacji globalnej.

Bibliografia:

Dzwonkowska, Dominika; 2012, Rola wartości w edukacji globalnej; w: Helena Ciążela, Włodzimir Tyburski (red.), Odpowiedzialność globalna i edukacja globalna, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej

- Grupa Zagranica; 2012a, Przewodnik po edukacji globalnej. Poradnik dla edukatorów: jak rozumieć i realizować edukację globalną, Warszawa: Grupa Zagranica
- Grupa Zagranica; 2012b, Jak badać jakość w edukacji globalnej, Warszawa: Grupa Zagranica
- Edukacja globalna dzieci zmienia nasz świat, 2012, Wrocław: Dom Spotkań im. Angelusa Silesiusa; w: http://silesius.org.pl/uploads/AS_Publikacja_2013.pdf
- Jasikowska, Katarzyna; 2011, Globalna edukacja — wyzwanie dla systemów oświaty i nauki w globalnym świecie; w: Kultura — Historia — Globalizacja, nr 10, ss. 95-110
- Markowska-Manistra, Urszula; Aleksandra Niedźwiedzka-Wardak; 2012, Istota edukacji globalnej jako źródło problemów — z doświadczeń Polski; w: Helena Ciążela, Włodzimierz Tyburski (red.), Odpowiedzialność globalna i edukacja globalna, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej
- Melosik, Zbyszko; 1996, Edukacja globalna: nadzieje i kontrowersje; w: Teresa Jaworska, Roman Leppert (red.), Wprowadzenie do pedagogiki: wybór tekstów, Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS, ss. 53-64
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych; 2013, Regulamin konkursu dla organizacji pozarządowych, jednostek samorządu terytorialnego, publicznych i niepublicznych szkół wyższych, instytutów badawczych, Polskiej Akademii Nauk i jej jednostek organizacyjnych na realizację zadania „Edukacja globalna 2013”; w: http://www.msz.gov.pl/pl/ministerstwo/konkursyministra/konkurs_na_realizacje_zadania_publicznego_educacja_globalna_2013
- TNS; 2012, Polacy o pomocy rozwojowej. Wyniki badania TNS Polska dla Ministerstwa Spraw Zagranicznych; w: <http://www.polskapomoc.gov.pl/Badania,opinii,publicznej,128.html>